

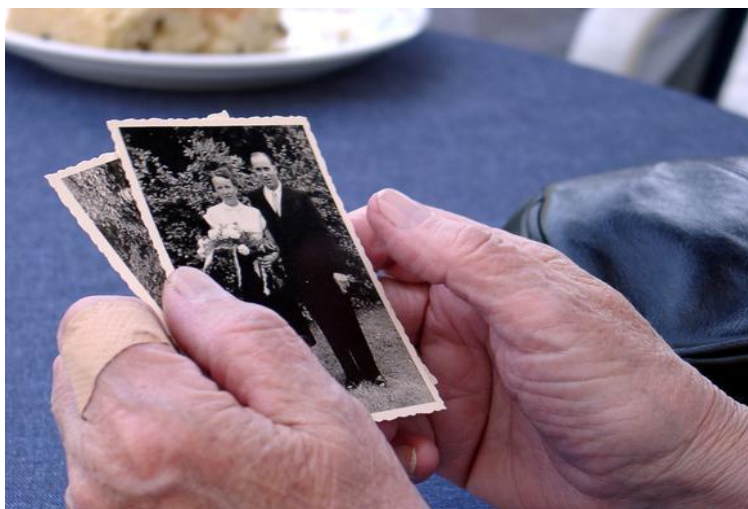
Autobiografická paměť a její přínos do teorií paměti

N. Frydryšková, M. Jarmarová,

L. Rozkovcová, Z. Tetřev

Psychologický ústav FFMU, Brno

info@psychologon.cz

Cílem práce je osvětlit pojem autobiografická paměť a zařadit jej do systému teorií paměti. V první části článek definuje termín autobiografické paměti. Dále pojednává obecně o členění paměti a soustředí se na stručné zařazení autobiografické paměti do stávající paměťových systémů.

The aim of the article is to clarify the concept of autobiographical memory and to put it into the system of memory theories. The first part defines the term autobiographical memory. The second one discusses the division of memory in general and focuses on brief inclusion of autobiographical memory into the existing systems of memory.

Klíčová slova: autobiografická paměť, paměť, vzpomínky

Key words: autobiographical memory, memory

Úvod

„Vzpomínám si na...“, „Pamatuji si, že...“, „Vybavuji si, jak...“, „Nějak si na to nemohu vzpomenout...“ – tak nějak se vyjadřujeme o tom, co jsme si v průběhu našich životů uložili do paměti. Paměť obecně je dynamickým procesem, který nám umožňuje uložení, uchování a vybavení si informací z minulé zkušenosti (Sternberg, 2002). V literatuře se setkáváme s mnoha rozmanitými modely paměti, které ji uchopují a popisují z různých úhlů pohledu. Termín autobiografická paměť je relativně novým pojmem, který je potřeba do těchto již zavedených modelů zařadit. To často nebývá jednoduché. Fenoménem autobiografické paměti se vědci začali

zabývat zhruba od osmdesátých let dvacátého století (Draaisma, 2002). Tento termín zatím nebyl zcela objasněn, neexistuje žádné obecně uznávané pojetí jeho vnitřní struktury a organizace. Také zcela nezapadá do známých a přijímaných paměťových teorií. Přesto se ale jedná se o velmi důležitou, ne-li klíčovou součást naší paměti.

Autobiografická paměť

Jedním z odborníků, který se dlouhodobě zabývá autobiografickou pamětí, je Martin A. Conway. Ten ji roku 1993 ve spolupráci s Davidem Rubinem definoval jako paměť pro životní události. Jejím klíčovým aspektem je provázanost s konceptem vlastního Já, tedy s tím, jak sami sebe vnímáme a definujeme, s našimi emocemi, postoji, osobními cíli a motivací. Díky tomuto propojení není autobiografická paměť pouze pasivní zásobník vzpomínek, ale významně ovlivňuje naše další vnímání a zpracování nových událostí (Conway & Rubin, 1993).

Autobiografická paměť má spoustu specifických zvláštností. Jedná se například o absenci vzpomínek na události z raného dětství, neschopnost vyvolat vůlí požadovanou vzpomínku či naopak nemožnost zbavit se vzpomínek nepříjemných. Vybavení se často děje mimovolně. Dalším otázkem je fenomén *déja vu* – pocit, že už jsme danou situaci v minulosti prožili (Draaisma, 2009). Pozoruhodná je i schopnost autobiografické paměti integrovat do sebe tzv. falešné vzpomínky, iluze o našem životě, které jsme sami neprožili, ale zabudovali jsme je do našeho života (Čermák, 2004). Na toto specifikum se zaměřila např. Elizabeth F. Loftusová. V jejím nejznámějším experimentu byl čtrnáctiletý Chris za spoluúčasti své matky a staršího bratra informován o několika událostech ze svého dětství. Jeho úkolem bylo vzpomenout si během několika dní na co nejvíce detailů. Jedna ze situací - historka o tom, jak se Chris ztratil v supermarketu - byla zcela smyšlená. Přesto si Chris postupem času vybavoval čím dál tím více podrobností, o jejichž pravdivosti byl pevně přesvědčen. (Loftus & Pickrell, 1995).

Většina vzpomínek autobiografické paměti je narativního charakteru. To znamená, že mají formu příběhů či jejich útržků (Čermák, 2004). Většinou mívají podobu mentálních obrazů promítajících se jako film. Vzpomínky jsou uchovány na různé úrovni abstrakce, často bývají zachyceny i velmi specifické detaily (Conway, 2001). Zajímavé je, že narativní charakter vzpomínek vzniká až jejich rekonstrukcí, která se ale děje zcela automaticky během vybavování. Zapamatování je totiž kusé a mlhavé, obsahuje spoustu prázdných míst. Ta člověk mimovolně doplňuje podle předpokládaného kontextu. Tak se z pasivního procesu vybavování vzpomínek stává aktivní činnost. Člověk sám v každé konkrétní životní situaci konstruuje svou minulost jiným

způsobem. Části životního příběhu jsou neustále modifikovány a transformovány, stejně, jako se neustále mění naše pojetí vlastního Já. Upravujeme vlastní životní příběh tak, aby odpovídal naší momentální představě o nás samotných (Čermák, 2004).

Teorie paměti

V tradičním pojetí paměti se setkáváme s jejím dělením buď podle doby uchování uložené informace, nebo podle druhu a obsahu uložených informací. Podle doby uchování vzpomínek rozlišujeme paměti bezprostřední, krátkodobou a dlouhodobou (Merkunová & Orel, 2008). Autobiografická paměť se řadí do paměti dlouhodobé, vzpomínky v ní obsažené uchováváme někdy i po celý život (Vlčková, 2005).

Co se týče dělení paměti podle obsahu, nejobecnější je rozdělení na paměť nedeklarativní (uchovávající motorické návyky nebo získané schopnosti) a deklarativní (uchovávající fakta a znalosti) (Merkunová & Orel, 2008). Zde bychom autobiografickou paměť zařadili pod paměť deklarativní.

Pokud se zaměříme na jednotlivé modely paměti, nejvíce zapadá autobiografická paměť do modelu Endela Tulvinga. Ten jej vypracoval na základě Penfieldových experimentů, které spočívaly v elektrostimulaci různých míst mozkové kůry bdělých lidí. Během ní si tito lidé někdy začali vybavovat dávné vzpomínky, zatímco sémantická fakta si nevybavovali (Penfield, 1952). Tulving tedy rozdělil deklarativní paměť na epizodickou a sémantickou. Epizodická část zachycuje osobní zkušenosti, zatímco sémantická funguje jako informační databáze obsahující obecné znalosti světa a rozličná neosobní fakta nezávislá na časovém kontextu (Tulving, 1972). Baddeley (1999) uvádí, že v epizodické paměti jsou zahrnuty i neverbalizovatelné, dříve prožité smyslové vjemy, které si dokážeme zapamatovat, aniž bychom potřebovali jejich slovní popis. Tím vysvětluje mimo jiné známý fenomén, kdy v nás vůně vyvolá i dávné vzpomínky.

Tulving (1972) řadí autobiografickou složku paměti pod paměť epizodickou. Obě uchovávají informace o událostech a epizodách našeho života tak, jak se staly v určitém čase a prostoru. Ukázalo se však, že v autobiografické paměti existují i vzpomínky, které za epizodické nemůžeme považovat. Jedná se např. o sémantická autobiografická data. Každý z nás si může vybavit místo a datum narození, ale nikdo si nevzpomene na prožitky, které v ten den měl.

Tulvingův model poskytuje největší možnost integrace konceptu autobiografické paměti, přesto ani zde není splývání jednotlivých složek paměti stoprocentní.

Závěr

Autobiografická paměť je jeden ze základních kamenů našeho já, který z nás dělá toho, kým jsme. Jako fenomén paměti nám přináší poměrně nový náhled na vnímání teorií paměti. Zejména proto, že do žádného z modelů nezapadá úplně, nám připomíná, že výzkumy nejsou ani zdaleka ukončeny a že je zde stále velký prostor pro nová zjištění. Připomíná nám také, že i tak běžná a každodenní věc, jako jsou vzpomínky z našeho života, vlastně tak obyčejná není a že stále neznáme taje vlastního bytí.

Zdroje:

1. Baddeley, A. D. (1999). *Naše paměť*. Brno: Jota.
2. Conway, M. A. (2001). Sensory-perceptual episodic memory and its context: autobiographical memory. *Philosophical Transactions of the Royal Society B: Biological Sciences*, 356 (1413), 1375–1384. doi: 10.1098/rstb.2001.0940.
3. Conway, M. A. & Rubin D. C. (1993). The structure of autobiographical memory. In Collins, A. E., Gathercole, S. E., Conway, M. A. & Morris P. E. M. (Eds.) (1993). *Theories of memory*. Hillsdale, NJ: Erlbaum
4. Čermák, I. (2004). Autobiografická paměť a životní příběh. *Sborník prací filozofické fakulty Brněnské univerzity*. P8. Brno: FF MU, 29 -41.
5. Draaisma, D. (2009). *Proč život ubíhá rychleji, když stárneme: o autobiografické paměti*. Praha: Academia.
6. Harnůšek, A. (2008). *Charakteristiky autobiografické paměti u lidí s radikální změnou postoje*. Unpublished master's thesis, Masarykova univerzita, Brno, Česká republika.
7. Loftus, E.F. & Pickrell, J.E. (1995) The formation of false memories. *Psychiatric Annals*, 25, 720-725.
8. Mekunová, A. & Orel, M. (2008). *Anatomie a fyziologie člověka*. Praha: Grada Publishing
9. Penfield, W. Memory Mechanisms (1952). *AMA Archives of Neurology and Psychiatry*, 67, 178-198.
10. Tulving, E. (1972). Episodic and semantic memory. In E. Tulving and W. Donaldson (Eds.), *Organization of Memory* (pp. 381–402). New York: Academic Press.

11. Vlčková, I. (2005). *Aktuální přístupy k autobiografické paměti v psychologii*. Brno: Psychologický ústav Akademie věd ČR.
12. Sternberg, R.J. (2002). *Kognitivní psychologie*. Praha: Portál.

Zdroj obrázku:

<http://www.freeimages.com/photo/memories-1455326>